

PÅ ODENSHOLM

Dagboksanteckningar av Klockare Johan Nymann

Lärare
på Odensholm

Etthundra år har i år gått sedan Johan Nymann föddes. Många generationer estlandssvenskar lärde känna denne man som under ett halvsekel verkade som lärare, klockare och organist inom Nuckö socken. Johan Nymann har av många betecknats som pionjären inom estlandssvenskt kulturliv. Och helt visst hade denne man många intressen som var ovanliga för hans generation estlandssvenskar. Han förde till exempel dagboksanteckningar och skrev en självbiografi — visserligen högst ofullständig. Självbiografen påbörjades i slutet av år 1880 — således när han var i tjugooårsåldern — och avslutas egentligen med året 1893. Dagböckerna börjar i slutet av 1889 och fortsätter några år in på detta århundrade. Självfallet är varje autentisk källa till vår tidigare historia av stort värde och i synnerhet bör de sista årtiondena av förra seklet ha ett speciellt intresse för oss, då det ju är vid denna tid som man kan tala om ett estlandssvenskt nationellt uppvaknande.

Johan Nymanns självbiografi behandlar barndomsåren i byn Klottorp (Nömküll), elevtiden i Paschleps seminarium (vanligen kallat Thoréns seminarium), hans tid som lärare i Paschleps folkskola och vid seminariet där samt i Sutlep. Ett längre avsnitt handlar om läartiden på Odensholm och ett annat om hans första år som klockare på Nuckö. Ett litet avslutande tillägg till de 1893 avslutade anteckningarna med några summariska familjenotiser för mellanliggande period gjorde han år 1919.

Den lilla ön Odensholm, belägen en svensk mil (10 verst) från Spitham i nordvest ut i hafvet och hvarest äfven sedan urminnes tider svenskar varit bosatta, hade hitintills ännu varit i saknad av någon skolundervisning, eftersom de för sitt ringa antals skull aldrig kunnat vara i stånd att bygga sig ett skol-

Ur självbiografen publiceras nedan — med vissa utslutningar — avsnittet om tiden på Odensholm. Anteckningarna har självfallet tillkommit utan att författaren haft en tanke på att de någonsin skulle publiceras. De är ju dessutom nedtecknade av en yngling. Men åtskilligt torde ha intresse inte bara för våra landsmän från Odensholm utan även för andra som intresserar sig för kulturhistoriska notiser från vårt förra hemland. Texten har återgetts med diplomatarisk noggrannhet, måhända kan utdraget därmed erbjuda även språkmannen något av intresse.

Det kan vara roligt att se hur våra första folkskollärare behandlade det språk som de satts att lära ut. Man får samtidigt ha i minne att ingen av dem hört högsvenskan behandlas i dagligt tal förrän de kom till Paschleps seminarium och att utbildningstiden var knappa tre läsår. (Nymann hade dock frivilligt utökat sin seminarietid med ytterligare ett år).

Även om det alltjämt finns många estlandssvenskar som har sin gamle lärare och klockare i gott minne, finns det desto fler unga som aldrig hört talas om honom och de andra män som oförtrutet kämpade för att "våra svenskar måtte komma i jämbredd med andra nationer" (ur J. N:s självbiografi). Efterföljande utdrag må för dem utgöra en erinran. En något utförligare presentation av Johan Nymanns person och den miljö han verkade i kommer i ett annat nummer av Kustbon. E. N.

hus och underhålla en lärare; då deras antal ej öfverstiger 80 personer. Deras andliga omvårdnad har af den orsak varit ganska vårdslösadt, om man betänker, att det allt bestod deri, att pastorn på Nuckö, till hvilken socken ön räknas, blott en gång under året gjort och ännu gör en visitations- och predikoresa hit, för att predika och utdela sakramenterna. Sedaningo de stå sig så godt de kunde. En bonde tjenstgjorde som läsare, som söndagligen om förmiddagarna läste en predikan i kapellet med dertill åtföljande kyrkoböner efter den estniska ritualen. Äfven här som öfverallt på Nuckö och i hela landet, herrskade mörksens våld, i det att bränvinet spelade sin rol och utöfvade sitt tyranniska våld öfver det uppväxande slägtet. En utaf öns bönder var äfven krögare, som på godsegarens (Neuenhoff) befallning utskänkte bränvin till alla behöfvande. Detta har varit till mångas ruinerande; och ännu, fastän sedan dess många år redan förflutit, synas ännu spåren af dess förhärjning, i det att de flesta äro utfattiga och det torde ännu dröja en lång tid, innan de hinna repa sig efter denna ödeläggelse.

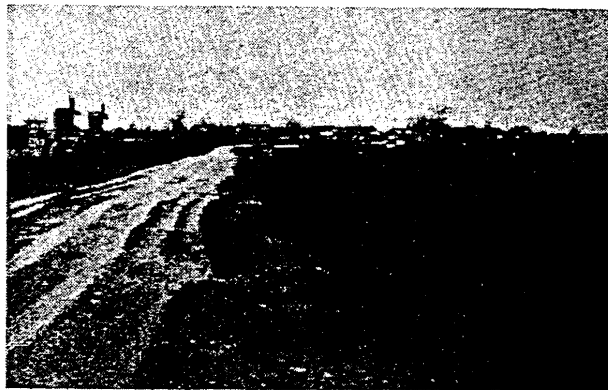
Då de svenska missionärerna anlände hit till de estländska öarne och andliga väckelser här uppstodo, gick icke Herren den lilla ön förbi, utan tänkte i nåd äfven på honom; äfven härifrån ville Han inberga någon i sin himmelska lada och för denna orsaks skull sände han sin tjenare Thorén hit med fridens evangelium. En andlig väckelse uppstod äfven här och man säger, att de flesta blifvit besökta af Herrens ande eller åtminstone rörda. Detta dröjde dock blott en kort tid, ty eftersom de hade ingen som kunde

predika för dem (Thorén var ej bosatt här), så började detta mer och mer aftyna och endast några få blefvo stående i sanningen. Alla unga gingo åter till verdens usla brunnar. Sedan skulle äfven Österblom varit här och predikat en gång. Äfven J. A. Falk, som en tid var bosatt på Rickholz, uppehöll sig här några veckor en sommar och undervisade barnen och predikade. Sedan äfven han flyttade, voro de åter lemnade åt sig sjelfva, under hvilken tid den lilla återstoden af troende smält ihop och blifvit ljumma och sömniga. Så förflöt tiden ända till 1883. Nu insåg man, isynnerhet prosten Girgensohn, nödvändigheten af en skola på ön, hvarföre han bad en understöds-kassa i Reval att hjälpa dem bygga ett skolhus och ärligen aflöna en lärare. Detta beviljades. Skolhuset uppfördes, ehuru litet och en ärlig underhållning med 75 rbl tillförsäkrades, dock skulle bönderna sjelfva köpa bränsle så mycket som behöfdes; kyrkokassan i Nuckö gaf 25 rbl ooch således blef det 100 rbl i året för lärarens räkning, hvilken äfven skulle för denna lön läsa i kapellet. Om hösten 1883 var huset färdigt och eftersom jag var tjänstledig, så kom jag underfund med att antaga denna plats till mitt arbetsfält. Jag hörde genom folket, att de velat hafva mig, hvarföre jag skref ett bref till förmyndaren och frågade om saken. Han skickade bud efter mig att jag skulle gå dit och bese platsen hvilket jag äfven gjorde, och jag fann den till min belåtenhet, utom det, att lönen var liten. I slutet af Oktober (1883) flyttade jag hit med min familj och allt hvad mig tillhörde, ehuru huset ännu ej var alldeles färdigt. Dock voro våra boningsrum så pass färdiga, att vi kunde flytta in. Det dröjde ännu några veckor, innan allt blef färdigt och skolan kunde börjas. Skolan öppnades derföre d. 18 Nov. och har sedan dess oafbrutet kunnat fortgå. Hvad skall jag ännu säga om min vistelse här? Allt går sin vanliga gång som annorstädes. Att undervisa är här dock betydligt lättare än i andra folkskolor, eftersom barnens antal är så ringa högst 10. Dessutom tyckas de också ha något bättre förstånd än annorstädes och lära derföre ganska lätt med blott hittills en undantagen. "Endags" barnen gå äfven tillsammans med de mindre en gång under veckan, hvarföre jag alla lördagar är ledig från skolan. Hvarannan vecka gå äfven de barn hit för att uppläsa sina lexor, som ännu ej hunnit skolåldern, d. v. s. barnen mellan 8 och 11 års ålder. Först om somrarna, när prästen gör en resa hit, som redan är nämnt, håller han äfven examen med barnen, af hvilka han då ej plägar fråga mycket, då han ju vet, att de hunnit förglömma mycket sedan skolans upphörande d. 15 April; sedan dess gå de blott en gång under veckan ända till d. 15 Juni.

Utom det att jag undervisar barnen, har jag äfven användt min tid till ordets predikande för de äldre. Regelmässiga bönestunder hållas året igenom: Söndagseftermiddagarne kapellgudstjenst, då jag läser antingen i kapellet (om somrarna) eller i skolhuset (om vintrarna, för köldens skull), hvarvid jag spelar på orgel, som köptes samma höst jag kom hit. Enligt kyrkolagen måste läsning ske ur bok, en postilla med psalmsång och kyrkoböner såsom i kyrkorna. Jag har hittills måst rätta mig efter denna lag, ehuru mitt samvete ofta sagt mig, att detta ej är att predika Guds ord efter hans vilja. Synnerligen motbjudande

äro de andelösa bönderna, som man alla söndagar måste upprepa utan mening. Men folket är så vant med allt detta, att det nog skulle vara svårt att afvünja dem från dessa s. k. gudstjenster, isynnerhet många äldre. — Om söndagseftermiddagarne håller jag vanligen en predikan öfver en bibeltext och sång ur en sångbok och orgelspel. Dervid blifva våra hjertan ofta tröstade och några af kvinnorna isynnerhet brista ut i gråt eller glädjeyttringar. Dessutom håller jag äfven om vintertiden onsdagskvällarne en bönestund, då jag vanligen läser ur någon god andlig uppbyggelsebok, och likaledes äfven både sommar och vinter alla lördagskvällar. Om måndagsaftnarne om vintertiden hålla vi med gubbarne äfven bibelklass, då vi läsa ett kapitel ur bibeln och samtala deröfver

Vy från Odenholm med byn i bakgrunden

så godt vi förstå. Denna besökes af 5 troende karlar, och har menskligt att se, varit till mycken nytta och undervisning, isynnerhet för dem. Således har jag fullt upp med arbete, ack måtte blott Herren gifva mig den villiga anden och uppfylla mig mer och mer med sin kärlek, så att det ej måtte bli tråkigt att så der hålla på vecka efter vecka, år efter år, utan att frukten dock icke är så i ögonfallande. Dock Herren har välsignat detta till de troendes uppbyggelse och uppmuntran, och detta är ju ersättning nog och mödan värd, ehuru jag ej kan glädja mig åt någon väckelse ännu hittills (d. 1/5, 1885). Några som varit döende, hafva kommit till frid igen, sedan de fått sig föda för sina själar, som de förr voro i saknad af. Kvinnorna isynnerhet äro mycket glada deråt, att Herren tänkt på dem och sändt dem någon, som kan förkunna för dem det eviga lifsens ord, själens enda skatt. — Ja, jag ser, att Gud kallat mig, att jag skulle verka här på denna undagömda plats, till mitt eget andliga lifs utveckling och de härvarandes nytta. — Menskligt att döma, så finnes här omkring 10 personer, som vilja höra Jesu till och tjena honom, ehuru de ännu äro mycket lättböjda och snara att falla för frestelser, som de förr lefvat i, isynnerhet baktal, onödigt prat och Guds namns missbruk m. m. Men Han skall nog undervisa dem med tiden och helga dem genom sin anda. ty utan helgelse får ingen se Herren. De hafva också mer börjat tänka på saken. De ogudaktiga äro här mer än vanligt ifriga att uppleta de trognas skröpligheter, som de också ofta tyckas finna, hvarföre de alltid föra det språket, att här ingen skall finnas, som

älskar Gud, ty den som älskar Gud, mena de, kan ju omöjliggen mer synda, och detta finna de ännu hos dem, som bekänna sig tillhöra Herren Jesus. Mätte de snarligen inse sin förblindelse och omvända sig till honom, som öppnar de blindas ögon. — För öfrigt är folket mycket vänligt mot oss och bevisar oss allt godt och hjälper oss i allt, der vi äro i behof af. Fisk få vi så mycket vi behöfva, ty här fiskar man strömling, torsk, flundror, killo m. m. Torsk fiskar jag sjelf med metspö, (krokar) och äfven flundernät har jag låtit förfärdiga mig. Första sommaren, då jag hade blott 4 nät, kunde jag redan sälja ett par hundra. nu har jag redan 7 nät. Strömling erhåller jag af folket och jag kunde 1884 om hösten sälja två fjerdingar å 2½ Rbl. Killo insaltar man med örter och salt, vanligen peppar, lagerblad och s. k. gewürtz (kryddor). — Utom lönen erhåller jag ett stycke potatisland, hö för ko och ett par får, hvilket jag sjelf måste berga. Dock hafva de hulpit mig dermed. Sammaledes äfven med potatislandet, hvilket de plöjt. — Jag mår här annars bra, utom det att man så sällan får träffa sina vänner och bekanta, hvarföre det ofta blir ganska ängsligt och isynnerhet om vintern vill tiden bli lång, när man ej månadstals får se någon främling. För det första är man då upptagen af skolan, hvarföre man ej kan göra resor till fastlandet, för det andra är det om vintern besvärligt att fara öfver hafvet, man kan ju ej veta, om man kan komma tillbaka eller ej, då ofta is kan komma och afspärra samfärdseln häremellan. Dock har detta ännu ej under min härvaro förekommit.

Sedan jag sist skref något om min och de minas ställning här på Odensholm, har åter öfver ett halfår blifvit lagd till vår ålder och våra erfarenheter. Ett halft år är väl en kort tid, men under densamma kunna dock många händelser tima, antingen glädjande eller ock nedslående. Men Herren vare evinnerligen tackad och prisad; jag har inga nedslående erfarenheter af större art ännu gjort och detta är ju äfven ett utaf de många prof på, att min Herre och Mästare vet hvad, som göres mig behof och att han nogsam vet, att jag ej är af sådan natur, att jag kan uthärda några större grader och motgångar. Han har skänkt oss allesamman helsa och krafter att fullgöra våra åligganden. Sedan skolans slut har jag för det mesta och när väderleken det tillåtit, sysselsatt mig med att fiska torsk, hvilket på samma gång är helsosamt och nöjsamt som ock vinstgifvande. Om morgnarne vid soluppgången går jag först till Pålande (landningsplatsen af fiskarbåtarna och fiskarhyddorna) der jag får några strömlingar eller hvassbuk till lockbeté, någon gång äfven mera, och sedan begifver jag mig af i en liten båt till sjös och håller på vanligen till middagen, då jag kommer hem och rensar fiskarne och saltar dem. Således arbete dagen igenom. (Någon gång sysselsätter jag mig äfven med bokbinderi.) Jag kunde under detta år (1885) bortgifva omkr. 1000 stycken torskar, ty det fans sådana i mängd detta år. Äfven har jag 7 flundernät, men flunderfiskandet var i år icke så gifvande, så att jag endast sålde 200 st. torra å 1½ kop st. och en åtting salta å 150 kop. Dessutom hade vi för vårt eget behof 300 torra och 250 salta. Strömlingens fisket var klent, sammaledes killo och sik.

Boningshus från Odensholm med utsiktsstege för spaning efter lotsning och säl.

Nu har en tid af 2½ år förflutit, sedan jag sist gjorde några anteckningar i denna bok om våra lefnadsöden m. m. Wexlande erfarenheter äro naturligtvis gjorda under en så lång tid, om man betänker, att knappast två dagar äro hvarandra lika. Dock hafva ej några större händelser under denna tid inträffat, som varit synnerligen epokgörande; allt har gått sin jemna gång, sommaren har aflöst vintern och tvärtom. Om vintern är jag alltid mycket afstängd, ty man vankar då så sällan öfver till fastlandet, än för ishinder men äfven af andra orsaker. Wintrarne 1886 och 1887 voro temligen blida, isynnerhet 1887, då ingen is gjorde hinder under hela vintern. 1886 var det par gånger så pass stark is häremellan, att vi voro till fots öfver; första gången måste jag återvända med båt, men andragången, då vi voro till Rosleps kapell gingo vi fram och åter på isen. Blotta kölden kommer dock aldrig isen att stanna häremellan, utan det måste vara drifis, som "gör bro" för oss öboar. — I början af 1886, d. v. s. i jan. låg jag ett par veckor till sängs af en rätt svår sjukdom, men Herren hjälpte mig upp igen. Honom vare tack. — Om våren gjorde jag en resa till Reval, det var påsken. På vägen dit voro vi utsatte för en svår snöstorm utanför Rogöarne, så att jag fruktade, det vi ej mer skulle få se land, men åter halv Herren nådeligen, så att vi lyckligen anlände till Reval påföljande natt. Der träffade jag då M. Thomborg, hvilken erbjöd mig den arbetsförtjensten att åt honom öfversätta "Nådens Tid", hvilket jag ock gjorde på två månader. Han gaf mig derföre 50 rbl, i sannning en betydlig hjälp för mig i mina små omständigheter. Jag kan ej deri se annat än Herrens underliga skickelse med mig. Han som vet, hvad oss göres behof, ehuru jag ej kunde veta, på hvad sätt Han tänkte sända mig hjälp. Det gick jemförelsevis lätt med öfversättningen af denna bok, ehuru jag ej kan berömma mig af att vara någon korrekt öfversättare, ty ännu återstår mycket att önska. — Boken blef samma år tryckt, men huru stor spridning hon fått, kan jag ej säga. Det går mycket klent med bok-

affärer nu här i Estland. — Sedan dess har jag nu intill dato (3/3, 88) öfversatt åt honom 5 böcker, till ett sammanlagt värde af 150 rbl. I sanning: Gud är god, som tänkt på mig, det är alltsammans Han och ingen annan, som styrt om detta. Han har ju lofvat höra sina barns böner, och eftersom jag många gånger suckade till Honom om hjälp, så hörde Han mig gerna, ehuru jag ej på förhand visste, att Han jüst på det sättet skulle uppfylla min bön. — Sedan dess har jag ej varit i några ekonomiska svårigheter, utan det har gått igenom, så att vi haft vårt dagliga bröd utan suckan, som tyvärr förut var ganska allmänt. Dertill kom äfven det, att jag, då jag i Juni s. å. gjorde den andra resan till Reval och hemförde manuskriptet till förläggaren, *köpte en handsymaschin* åt min hustru för 40 rbl. af "The Singer Manufact. Comp. Newyork", som påstås vara de bästa. 25 rbl. betalade jag genast och 15 rbl. om hösten gm. Nig. Josep. Min hustru började då så småningom öfva sig i skrädderi efter ett munster, som en skräddare klippte henne för min räkning. Sedan dess har hon nu gjort alla manskläder, som behöfts här på ön, och äfven detta är ju nåd af Gud, ty hon har nu redar kunnat förtjena nästan så mycket som maschinen kostade, utom vårt eget arbete, som ju också gått fort undan på det sättet. — När man ser tillbaka på alla sådana händelser och noga betänker alltsammans, då kan man ej annat än af allt hjerta upphöja och berömma den trofaste Guden, som icke handlar med oss efter vår förtjenst, utan efter sin faderliga godhet. Ty jag har varit ett mycket olydigt barn och borde derföre ej af Herren undfågnas med hans hjälpbevisningar. Ja, jag är för ringa till all den barmhertighet och all den godhet, som Han med mig gjort hafver. När jag har varit rädlös med afseende på det timliga, så har Han vetat råd. — När det många gånger kändes bittert, plögade jag i all enslighet ute på marken utgjuta mitt hjerta för Gud, och det kändes så ljufligt efteråt, ty man visste, att Herren hörde och aktade på mitt ropande. Han har äfven öppnat svenska vänners hjertan, så att de tänkt på oss med ett och annat, isynnerhet med barnkläder och äfven för min hustru klädningar. Det är isynnerhet fru Esther Degerholm i Mariestad och skollärarinnan Hilda Palmgren i Göteborg, som sändt oss sådana af den bekantskap, som uppstått oss emellan genom Thoréns bemedlande och genom brevexling. Degerholm har äfven insamlat omkring 60 kr. för min räkning, som hon lofvar sända. Tänk, hurudana vägar Gud har och huru Han förser!! — Under år 1887 erhöj jag äfven understöd af Ev. Fost. Stiftelsen i Stockholm med 25 rbl., men huruvida jag fortfarande kommer att få detta, är ganska tvifvelaktigt, ty de misstänka mig för frikyrklighet. Jag vill vänta allt af Herrens hand, och skullden källan utsina, så kanske det börjar framsippa på någon annan fläck, ty jorden är Herrens och allt hvad deruppå är. Han förser! — Potatis fingo vi under begge dessa år på vårt eget potatisland nästan så mycket som har gått åt, ehuru masken hade förderfvat många ja de flesta. Foder för kon och tre får begge vintrarna ha vi äfven fått som vanligt, men jag har måst äfven köpa något, såsom 1 lass rör om året från Sutlep och litet halm samt för denna vinter 1887 —1888 äfven ett lass hö fr. Newe. Wärs är, att det är så svårt att få det hit öfver sjön, som det var isyn-

nerhet förlid
under bety
kommo her
som är ganska pan

mo från Gränsa och
la dagen, förrän vi
gångar förekommit,
sin klena natur.

Odensholms kapell

— Slutet af året förlöt under stor sorg efter vår lilla aflidna dotter, ja, det var så ensamt och tråkigt, att vi många nätter hade sällskap från byn, emedan tiden annars blef ganska lång. — Af denna orsak var icke heller julen någon glad högtid, som den ju annars plägar vara för både ung och gammal. Vi sutto mest hemma, upptagna med de enda tankarna.

Nyåret 1888 inträdde, ehuru det ej gör något afbräck i tidens alltjemt framflygande fart. Godt vore det nog, om man ej kunde taga det gamla årets sorger och bekymmer med sig in i det nya, men det gör man dock. Hvad som ännu mer hjälpte till att göra denna sorgetid bittrare för oss, var den långa tid vi ingenting fingo höra från fastlandet. Hela två månader förlöto, utan att någon var eller rättare kunde gå öfver till landet (från d. 9 Dec.—2 Febr.). Januari månad var ovanligt kall och vi voro i stort bekymmer äfven för vår ko och får, som fingo frysa i det usla huset, som är utan mellantak och orappadt. När det blef ända till 18 gr. (d. 18 Jan), så måste bönderna hemta sjögräs och dermed betäcka väggarna. Kölden räckte äfven under Febr. och vi hade derföre godt hopp om att få "bro" till landet, hvilket äfven hände.

— — — — —

jag hoppas nu vi komma igenom för vintern. — Så har nu året stilla förflutit; även denna vinter: 1888 —1889 har jag fyra barn i skolan, hvilka, med undantag af en, äro ganska tröglärda. — Jag har nu under slutet af året äfven fått väldets skrifning på min lott (vår lilla ö blef nämligen nu eget välde), men huru mycket jag får derföre, är ej ännu bestämt.